

ville 1969, s. 93, 98-109; *Gesta Francorum et aliorum Hierosolimitanorum: The Deeds of the Franks and the Other Pilgrims to Jerusalem* (trc. R. Hill), Oxford 1979, s. 44 vd., 61, 76; W. Tyrensis, *A History of Deeds Done Beyond the Sea* (trc. E. A. Babcock – A. C. Krey), New York 1943, I, 204 vd., 225 vd., 231-233, 250 vd., 259 vd.; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, 164, 169, 173, 176-180; Ali Sevim, *Suriye ve Filistin Selçukluları Tarihi*, Ankara 1989, tür.yer.; a.mf., “Haleb Selçuklu Melikliği. Fahrü'l-Mülûk Rıdvan Devri”, *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, II (1970), s. 1-66; Abdülkerim Özaydın, *Sultan Berkıyaruk Devri Selçuklu Tarihi (485-498/1092-1104)*, İstanbul 2001, s. 29, 30, 33, 36-39, 42, 44, 95-99, 102, 184.

EBRU ALTAN

YAĞLIKÇİZÂDE AHMED RİFAT

(bk. AHMED RİFAT EFENDİ, Yağlıkçizâde).

YAĞMÂ-I CENDAĞI

(بغماء جندي)

Mîrzâ Ebû'l-Hasen Rahîm b. Hacı İbrâhîm Kulî Yağmâ-i Cendakî (1782-1859)

Hicivleriyle tanınan İrânî şair.

Deştikevir'in merkezinde Yezd ile Simnân arasında yer alan Cendak'a bağlı Beybânek'in Hür köyünde doğdu. Küçük yaşlarda deve çobanlığı yaptı. Köy çocuklarıyla birlikte deve otlatırken maiyetiyle oradan geçen bölge hâkimi Emîr İsmâil Han Arab-ı Âmirî'nin sorduğu sorulara verdiği cevaplarla dikkatini çekince Emîr İsmâil Han babası Hacı İbrâhîm'in izniyle onu himayesine aldı. Bir süre eğitim gördükten sonra emîrin özel ulaklığını yapmaya başladı. Bu sırada Rahîm'in yazı konusundaki yeteneğini de farkedilen İsmâil Han onu kendi özel kâtipi olarak görevlendirdi. Rahîm yerine Ebû'l-Hasan adını alan Cendakî, kâtiplik görevini sürdürürken “Mecnûn” mahlasıyla ilk şiir denemelerini ortaya koydu. Bölgede gücünü arttıran İsmâil Han, merkezî otoriteye karşı çıkınca 1216'da (1802) Kaçar hükümeti tarafından üzerine gönderilen ordu karşısında yenilgiye uğrayıp Horasan'a kaçtı. Cendak'ta kalan Ebû'l-Hasan, Simnân ve Damgan Valisi Serdâr Zülfikar Han tarafından bu şehre yönetici tayin edilen Câfer Sultan'ın Afganlılar'la savaşmak için hazırladığı ordusuna asker olarak katıldı. Sefer sırasında okuduğu şiirlerle kumandanın dikkatini çekti ve Serdâr Zülfikar Han'ın huzuruna çıkarıldı. Kaba tavırları ve şiire ilgisizliğiyle bilinen Serdâr, önce onun askerlikte kalmasını istediysede kumanda-

nın ricası üzerine kendi özel kâtipliğiyle görevlendirmeyi kabul etti.

Bu görevini altı yıl sürdüren Ebû'l-Hasan bir komplo sonucu Serdâr Zülfikar Han'ın hişmine uğrayıp tutuklandı, mallarına el konuldu. Hapiste Serdâr'ın adamlarınca şiddete mâruz kaldı ve Tahran'a kaçıp Şah Abdülazîm Türbesi'ne sığındı. Burada kendi durumunu anlatan bir gazel yazarak mahlasını da “Yağmâ” şeklinde değiştirdi. Bir süre devlet adamlarından uzak durup seyahate çıktı, bu arada Bağdat ve Kerbelâ'ya gitti. Seyahatlerinin sonunda döndüğü Cendak'ta ilk evliliğini yaptı. Şehirde altı ay oturduktan sonra Kaçarlar'ın merkezi Tahran'a gitti. Bu sırada yeni bir görevle Tahran'a gelen Serdâr Zülfikar Han ile bazı dostları vasıtasıyla barıştı. Ardından bir süre Kum şehrinde ikamet etti. Dönemin kültür ve siyaset adamlarından Mirza Muhammed Ali Mâzenderânî ve Mirza Mehdî Melikü'l-Küttâb ile birlikte Encümen-i Müfâkehe adıyla bir mizah cemiyeti kurdu. Kurucularının farklı şehirlere gitmesi sonucu cemiyet dağıldı. Meşhed'e geçen Yağmâ burada kısa bir süre kaldıktan sonra Kâşân'a yerleşti. Kâşân'da ikinci defa evlendi; Tahran'a yaptığı bir seyahatte dönemin güçlü veziri Hacı Mirza Akâsî ile tanışıp onun saygısını ve dostluğunu kazandı. Bu sayede Kaçar Muhammed Şah'ın sarayında saygın bir konuma yükseldi. Akâsî'nin ricasını geri çevirmeyip Kâşân'a vezir olarak gitti. Şehirdeki bazı ileri gelen kişilerin ahlâkî zaaflarına dair kaleme aldığı *Hulâşatü'l-İftizâh* adlı hiciv manzumesinde eleştirdiği kimselerin onun şarap içtiğine dair bir şâyia çıkarmaları üzerine mahkeme tarafından kırbaçla cezalandırılmasına karar verildi. Yağmâ'nın bu cezayı hak etmediğine inanan bazı din adamları araya girip onu cezadan kurtardı. 1254'te (1838) Muhammed Şah'ın Afganistan'a düzenlediği seferde onun maiyetinde bulunan Vezir Akâsî'nin davetiyle bu sefere katıldı ve Herat'a gidip bir süre orada ikamet etti. Hayatının sonunda Simnân'a yerleşmeyi düşündüyse de büyük oğlu Mirza İsmâil Hüner'in ısrarı üzerine doğum yeri olan Hür'a döndü ve 16 Rebü'lâhîr 1276 (12 Kasım 1859) tarihinde burada vefat etti. Mezarı İmamzâde Seyyid Dâvûd Türbesi yanındadır. Yağmâ günlük dilin imkânlarını şiire taşınması, toplumsal sorunları yalın biçimde dile getirmesi, hiciv ve mersiyede biçimsel yenilikler gerçekleştirilmesi sebebiyle geriye dönüştü şairlerden ayrılmış ve bu yönüyle İrân Meşrutiyeti dönemi şairlerinin ilgisini çekmiştir. Kap-

samlı bir tahsil hayatı olmayan ve Arapça bilmediğini mektuplarında ifade eden Yağmâ, yazı ve mektuplarında halk diline girmemiş Arapça kelime ve terkipleri kullanılmaktan özellikle kaçınarak sade Farsça'dan yana bir tavır takınmıştır.

Eserleri. Yağmâ'nın şiirlerini ve münşeâtını yakın dostlarından Hacı Muhammed İsmâil bir araya getirmiş, daha sonra onun oğlu Mirza Abdülbâki tarafından *Külliyât-ı Yağmâ* adıyla iki cilt halinde basılmıştır (Tahran 1282/1866). Yağmâ bir mektubunda Hacı Muhammed İsmâil'in başkalarına ait bazı şiirleri de kendi şiirleri arasına kattığından ve bu konuda yaptığı uyarıları dikkate almadığından yakınıdır. Bu derlemede “Gazeliyyât-ı Cedid” adlı bölümdeki gazellerin “Sultan” mahlasını kullanan Şehzade Seyfûddeve'ye, birkaç kıtanın Molla Muhammed Hasan Behrâm-ı Simnânî'ye, bazı manzume ve mektupların da şairin oğlu Mirza İsmâil Hüner'e ait olduğu tesbit edilmiştir. Nesir ve şiirleri *Münşe'ât ve Gazeliyyât-ı Ebû'l-Hasan Cendakî* adıyla da basılmıştır (Bombay 1302). Daha sonra Seyyid Ali Âl-i Dâvûd Yağmâ'nın bütün eserlerini, şaire nisbet edilen kısımları ayıklayıp yukarıda değinilen derlemeye girmeyen şiirleri de eklemek suretiyle iki cilt halinde yeniden neşretmiştir (Tahran 1357 hş./1978). Yağmâ'nın bu yeni külliyyatında klasik tarzda lirik gazeller, mizah şiirleri ve hicviyeler, karamsar şiirler, mersiyeler, ayrıca şairin oğullarına, arkadaşlarına, şehzadelere ve ilim adamlarına yazdığı mektuplar yer almaktadır. Külliyyatın I. cildi divanını, II. cildi de nesirlerini içermektedir. Yağmâ, birkaç örnek yazdıktan sonra terkettiği kaside tarzı dışında bütün klasik şiir kalıplarında ürün vermiştir. Gazel, müstezad, mesnevi, kıta ve rubâi onun en çok kullandığı nazım biçimleridir. Şiirleri konu bakımından lirik şiirler (gazeller), mizahî şiirler ve hicviyeler, mersiyeler olarak üç ana bölüme değerlendirilebilir. Klasik tarzdaki gazelleri onun güçlü şiir yeteneğinin kanıtı sayılabilecek niteliktedir. Ancak şiirdeki şöhretini mizahî şiirlerine ve hicviyelerine borçludur. Kâşân'da yazdığı *Hulâşatü'l-İftizâh* adlı mesnevi burada yaşanmış bir olaya dayanır. *Şukûkû'd-delil* mesnevisi methiye görünümüne bir hicviyedir. Şairin Serdâr Zülfikar Han'ı eğlendirmek amacıyla kaleme aldığı mizahî gazeller *Serdâriyye* başlığı altında bir araya getirilmiştir. Bir bütünlük taşımayan bu gazeller sövgülerle başlayıp Serdâr'ın övgüsüyü sona erer. Cendakî'nin şiirlerinin bir kısmı *Gazeliyyât ve Serdâriyye* adıyla da

YAĞMÂ-İ CENDAĞI

yayımlanmıştır (Tahran 1337 hş.). “Kaşşâ-biyye” ve “Aḥmedâ” başlıklı bölümler de “Serdâriyye” gibi mizah ve hiciv gazellerinden meydana gelir. Yağmâ'nın mizahî şiirleri ve hicviyeleri en az gazelleri kadar başarılı olup şiirde taklit ve tekrarın had safhaya ulaştığı “geriye dönüş dönemi”nde (sebk-i bâzgešt) yenilik ve özgünlük unsurlarını içermesi bakımından dikkate değerdir. Bazıları muharrem merasimlerinde “ravza” olarak okunmak üzere yazılan mersiyeleri ise Fars şiirinde nisbeten yeni sayılabilecek bir biçim olan müstezad tarzında kaleme alınmıştır. Mersiyelerinde daha önce kullanılmayan bir kalıba yer vermesi onun yeni bir mersiye türü geliştirdiği şeklinde yorumlanmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Mecmû'a-i Aşâr-i Yağmâ-yi Cendağî (nşr. Seyyid Ali Âl-i Dâvûd), Tahran 1367 hş., neşredenin girişi, I, 5-9, 23-72; II, 4-9; Rızâ Kulî Han Hidâyet, *Mecmâ'u'l-fuşâhâ* (nşr. Müzâhir Musaffâ), Tahran 1382 hş., III/1, s. 1784-1788; Browne, *LHP*, IV, 337-344; Yahyâ Aryanpür, *Ez Şabâ tâ Nimâ*, Tahran 1350 hş., I, 109-117; Mahmûd Hidâyet, *Gülzâr-ı Cavidân*, Tahran 1353 hş., III, 1767-1771; Ahmed Divân Bigî Şîrâzi, *Hadîkatü's-şu'arâ* (nşr. Abdülhüseyn Nevâî), Tahran 1366 hş., III, 2121-2127; Şems Lengerûdî, *Mekteb-i Bâzgešt*, Tahran 1372 hş., s. 292-302; Ali Asgar Şemîm, *İrân der Devre-i Saltanat-i Kâcâr*, Tahran 1374 hş., s. 408-409; Kayser Eminpür, *Sünnet ve Nov'averî der Şîr-i Mu'âşır*, Tahran 1383 hş., s. 286, 298, 315; Han Melik Sâsânî, “Mîrzâ Ebü'l-Hasan Yağmâ-yi Cendağî”, *Yağmâ*, XIX/1, Tahran 1345 hş., s. 24-27; C. İsmâilzâde, “Vijegihâ-yi Hünerveri der Şîr-i Yağmâ-yi Cendağî” (trc. Hüseyin Muhammedzâde Sadîk), a.e., XXVIII/4 (1354 hş.), s. 239-247; V. Minorsky, “Yağmâ Džandağî”, *El²* (İng.), XI, 238.

HİCABİ KIRLANGIÇ

YAĞMUR DUASI

(bk. İSTİSKÂ).

YAHOVA

(bk. YEHOVA).

YAHSUBİLER

(آل یحصب)

Endülüs'te
Leble ve civarında hüküm süren
bir hânedan
(1023-1054).

Yahsub kabilesi Leble'deki en güçlü gruplardan birini teşkil ediyordu. Endülüs Emevî Devleti'nin ilk yıllarında bu kabile mensuplarından Saîd el-Matarî el-Yahsubî 149-

da (766), ondan birkaç yıl sonra da Abdülgaffâr b. Humeyd el-Yahsubî Leble'de isyan etmişti. Endülüs Emevî halifeliğinin çöküş döneminde Ebü'l-Abbas Ahmed b. Yahyâ el-Leblî el-Yahsubî, yine Leble'de (Niebla) yeni bir isyan hareketi başlattı. Leble halkının biat ettiği Tâcüddevle Ahmed b. Yahyâ Leble, Cebelülüyûn (Gibralléon) ve çevresinde hüküm sürmeye başladı (414/1023-24). Onun yirmi yıl kadar süren emirlik dönemi huzur ve sükûn içinde geçti. 434'te (1042-43) Leble'de ölen Tâcüddevle Ahmed b. Yahyâ'nın vasiyeti üzerine kardeşi Muhammed b. Yahyâ, İzzüddevle lakabıyla emirliğin başına getirildi.

İzzüddevle'nin emirliğinin ilk yılları da huzur ve emniyet içinde geçti. Bu sırada İşbiliye'de (Sevilla) güçlü bir emirlik kuran Abbâdîler sınırlarını doğu-batı istikametinde genişletmek istiyordu. İşbiliye'nin batı sınırında yer alan Leble de doğrudan Abbâdîler'in tehdidi altındaydı. Abbâdîler'in saldırıları karşısında İzzüddevle, Abbâd b. Muhammed el-Mu'tazid'a karşı üstünlük sağlayamayınca iyi ilişkiler kurduğu Eftasî Hükümdarı Muhammed el-Muzaffer'den yardım istedi. Yardım talebini kabul eden Muzaffer kuvvetlerini toplatarak Yahsubîler'in (Benî Yahyâ) yardımına gitti ve bazı Berberî kabilelerinin Abbâdî topraklarına saldırmasını sağladı. Bu gelişmelerin müslümanlar arasında düşmanlık doğuracağını düşünen Cehverî Hükümdarı Ebü'l-Velîd Muhammed b. Cehver ara buluculuk yapmaya çalıştıysa da başarılı olamadı. Mu'tazid askerlerinin bir kısmını Eftasî topraklarına gönderdi, kendisi de Leble'ye gitti. İki taraf arasında şiddetli bir savaş meydana geldi. Savaşın başlarında Muhammed el-Muzaffer karşısında üstün gelen Mu'tazid savaşın seyri içinde üstünlüğünü kaybettiler, sonunda Muzaffer'e karşı yenilgiye uğradı ve çok sayıda askeri öldürüldü (439/1047). Bu sırada Muhammed el-Muzaffer ile birlikte hareket eden bazı Berberî kabileleri İşbiliye'nin doğu tarafını tutarak yol kesmeye başladılar. Önceleri Yahsubîler'le Abbâdîler arasında cereyan eden bu mücadele bir süre sonra Eftasî-Abbâdî mücadelesine dönüştü ve iki emirlik arasında devam edecek olan mücadelenin de başlangıcını teşkil etti. Kurtuba (Cordoba) Emîri Ebü'l-Velîd Muhammed b. Cehver'in ara bulucuğu sonunda Eftasîler'le Abbâdîler arasında anlaşma sağlandı.

Ancak anlaşmanın hemen ardından Mu'tazid tekrar Leble'yi sıkıştırılmaya başlayınca İzzüddevle güçlü rakibi karşısında

barış istemek zorunda kaldı, Abbâdîler'e yıllık vergi ödemeyi kabul edince savaş sona erdi. Bu savaşın sadece müslümanlara zarar verdiğini düşünen Kurtuba Emîri Ebü'l-Velîd Muhammed b. Cehver'in daveti üzerine İzzüddevle malları ve ailesiyi birlikte Kurtuba'ya gitmeyi kabul etti; Leble'den ayrılmadan önce idareyi 443'te (1051-52) yeğeni Feth b. Halef el-Yahsubî'ye bıraktı; ardından Kurtuba'ya yerleşti ve 450'de (1058) burada vefat etti. Leble halkının biat ettiği Feth b. Halef, Nâsîrüddevle lakabıyla Yahsubî emîri oldu ve bir süre sonra emirliğin işlerini yoluna koydu. Bu arada İzzüddevle döneminde Yahsubîler'le yaptığı anlaşmada kendisine ödenmek üzere belirlenen yıllık vergi miktarını az bulan Abbâd el-Mu'tazid kuvvetlerini yeniden Leble üzerine sevketti. İki emirlik arasındaki mücadelede Mu'tazid Leble ve civarına, Nâsîrüddevle Feth b. Halef ise İşbiliye'nin güneyindeki Şerîş'e (Jerez) saldırdı. Bu saldırılar büyük miktarda can ve mal kaybı ile birçok kişinin esir alınmasına yol açtı. Mu'tazid karşısında zor durumda kalan Nâsîrüddevle mücadeleyi daha fazla sürdüremedi ve 445'te (1053-54) şehri Mu'tazid'a teslim ederek Kurtuba'ya gitti, bir yıl sonra da vefat etti. Yahsubîler'in hâkimiyetindeki toprakların tamamının Abbâdîler'in eline geçmesiyle Leble ve civarında otuz yılı aşkın bir süre devam eden Yahsubî hâkimiyeti sona ermiş oldu.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'd-Delâi, *Nuşuş 'ani'l-Endelüs min kitâbi Tersî'i'l-ahbâr* (nşr. Abdülazîz el-Ehvânî), Madrid 1965, s. 111; İbn Bessâm eş-Şenterîni, *eş-Zahîre* (nşr. Lutfî Abdülbedî'), Kahire 1975, I/2, s. 23-25; İbn İzârî, *el-Beyânü'l-muğrib*, III, 209-211, 234, 299-301; Makkarî, *Nefhu't-tîb*, III, 48; Zirikî, *el-A'âm*, I, 254; V, 331; VIII, 6; M. Abdullâh İnân, *Devletü'l-İslâm fi'l-Endelüs: Düvelü't-tavâ'if*, Kahire 1380/1960, s. 40-42; D. Wasserstein, *The Rise and Fall of the Party-Kings: Politics and Society in Islamic Spain 1002-1086*, Princeton 1985, s. 92; R. Menéndez Pidal, *Historia de España*, Madrid 1994, VIII, 102-103; Fâtima Roldán Castro, *Niebla Musulmana (siglos VIII-XIII)*, Huelva 1997, s. 52-56; J. Bosch Vilá, “Labla”, *El²* (İng.), V, 586-587.

CUMHUR ERSİN ADIGÜZEL

YAHŞİ FAKİH

(ö. 816/1413'ten sonra)

Bilinen ilk Osmanlı tarihi yazarı.

Hayatına dair kaynaklarda yeterli bilgi yoktur. Âşıkpaşazâde, Orhan Gazi'nin imâmı İshak Fakih'in oğlu olduğunu söyler (*Osmanoğulları'nın Tarihi*, s. 51). Babasının